

Nyt fra Sprognævnet

2002/4 december

Indhold

Artikler

- [Ordet portfolio - er det nødvendigt?](#)
- [Kavalergang](#)
- [Nyt om nyt komma!](#)

Spørgsmål og svar

- [Bøttekort](#)
 - [Kige, kigge, kikke - og kikkert](#)
 - [Islamisk eller muslimsk?](#)
 - [Dansk som fremmedsprog: Til eller for](#)
-

Ordet *portfolio* - er det nødvendigt?

Af *Ole Ravnholt*

Ordet *portfolio* har i de seneste år vundet en vis udbredelse. Det bruges fx om en 'samling af elevarbejder' (tekster, billeder, logbøger, præsentationer, videoptagelser m.v.) som en elev, studerende eller kursist har præsteret i et undervisningsforløb, og tilsvarende om en 'samling af værker' der dokumenterer en kunstners arbejde. Men det synes (endnu) ikke at være dukket op i danske ordbøger, heller ikke i fremmedordbøgerne; faktisk er det så nyt at det heller ikke kan findes i Pia Jarvad: *Nye Ord 1955-1998*, Gyldendal, 1999. Ordets nyhed betyder at Sprognævnet har fået spørgsmål om dets betydning, anvendelse og udtale.

Portfolio ligner det etablerede ord *portefølje*, fx i udtrykkene *aktieportefølje*, *minister uden portefølje*. De to ord er beslægtede, men de er importeret til dansk på forskellige tidspunkter og ad forskellige veje. Deres betydninger er delvis overlappende, men ikke helt sammenfaldende, fx kender vi ikke eksempler på at *portefølje* anvendes i den pædagogiske sammenhæng og heller ikke i den kunstneriske. *Mappe* anvendes derimod i begge disse sammenhænge og må anses for fuldkommen dækkende, og *portefølje* dækker tilsyneladende resten af betydningspotentialitet, men *portfolio* er altså ved at vinde indpas ved siden af disse ord. Spørgsmålet er om det er nødvendigt.

Portefølje i dansk og fransk

I Ordbog over det Danske Sprog (bd. 16, 1936) har *portefølje* endnu opslagsformen *portefeuille*, der viser at ordet er lånt fra fransk; formen *portefølje* findes dog i eksemplerne, og den erstattede i Sprognævnets første Retskrivningsordbog fra 1955 *portefeuille*, som tidligere havde været normen. Ordet er lånt fra fransk, og angives i ODS og i Le Nouveau Petit Robert, 1995, at være dannet af *porter*, 'bære', og *feuille*, 'blad'. ODS anfører tre betydninger:

'mappe, taske til opbevaring af papirer (...); om seddelbog, tegnebog (til pengesedler og lignende)'

'en banks beholdning af (diskonterede) vekslers eller et forsikrings-selskabs løbende forsikringer'

'ministerstilling, knyttet til et bestemt regeringsdepartement (ministerium); fagministerpost'

Den franske ordbog Le Nouveau Petit Robert har de samme betydninger af *portefeuille*, men adskiller 'sagsmappe' og 'tegnebog' som selvstændige betydninger; desuden tilføjer den at ordet også anvendes om en metode til at rede seng, hvor man i stedet for to lagner kun bruger ét (som om det ikke i forvejen var besværligt nok at undvære dynen).

Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, 2. udgave, 2001, svarer til ODS, men udelader i forhold til betydning 1 henvisningen til 'tegnebog' og generaliserer betydning 2 til: 'sammensætning af en investors værdipapirer' - i overensstemmelse med moderne dansk sprogbrug og svarende til Børsen Bøgers Managementleksikon (1995) og Marketingleksikon (1995). Ifølge Marketingleksikon anvendes betegnelsen også overført om andre aktiver, nemlig 'en virksomheds produktlinjer, produkter, mærker etc.'.

Portfolio i engelsk

Ordet *portfolio* er derimod så nyt i dansk at det som nævnt endnu ikke synes at være dukket op i nogen ordbog. Det er lånt fra engelsk, og det er ifølge The Concise Oxford Dictionary, Ninth Edition, 1995, af italiensk oprindelse. Ordet kommer af *portafogli(o)*, som er dannet efter samme mønster som det franske *portefeuille*, af *portare*, 'bære', og *foglio*, 'blad', efter latin *folium* (ordets engelske form ser ud til at være påvirket af latin eller lånt på et tidspunkt hvor den italienske skrivemåde var mere latinagtig end i dag).

Den engelske udtale har ifølge The Concise Oxford Dictionary diftongen (tvetyden) [öw] og [i] i udtalen af ordets sidste del (tilnærmelsesvis således: [på:t'föwliöw]), men udtalen af engelske låneord fordanskes normalt i forskellig grad når de optages i dansk. Den danske udtale af *portfolio* svarer til *folio*: [på:d'fo'ljo]; [t] i første stavelse bliver til [d], diftongerne til monoftonger ([öw] til [o]), og der indføres stød i den trykstærke andenstavelse; [i] bliver til [j] eller bevares måske hvis man taler meget distinkt, [på:d'fo'lio], ligesom i *folio*. I sammenhængende tale vil der ofte optræde en svækkelse af den afsluttende vokal [o] til [e], ligesom i *folie*: [på:d'fo'lje]; nogle vil måske udtale ordet med kort vokal i første stavelse, i hvert fald i sammenhængende tale, og måske også med

en slags støttevokal, formodentlig påvirket af *portefølje* [påd(e)'fo'lje]. (Den lige apostrof ' markerer at der er hovedtryk på den følgende stavelse, mens den krøllede 'er tegnet for stød).

[Af tekniske grunde er lydskriften i dette afsnit ikke helt i overensstemmelse med originalen. Se bladet. - Webred.]

På engelsk har ordet ifølge ordbogen fire betydninger: tre af dem svarer til de tre betydninger af *portefølje* i NDO, og den fjerde er 'prøver eller uddrag af en kunstners værk'. I denne betydning findes ordet ifølge Le Petit Nouveau Robert også i fransk, dog angivet som anglicisme og med en bemærkning om at *portefeuille* også kan anvendes således.

Portfolio i dansk

En søgning på ordet *portfolio* i Den Danske Ordbogs Korpus 90 (en tekstsamling som dækker sprogbrugen omkring 1990) gav 19 fund, som alle er en betegnelse for en bestemt bærbar computer, tilsyneladende et varemærke. En tilsvarende søgning i Korpus 2000 (som dækker sprogbrugen omkring år 2000) gav fem fund; i alle fem tilfælde optrådte ordet i ordforbindelserne *portfolio manager/management*, hvor det er anvendt med betydningen 'værdipapirbeholdning'. Denne ordforbindelse findes også i Sprognævnets citatsamling og i Knud Sørensen: A Dictionary of Anglicisms in Danish, Historisk-filologiske skrifter 18, 1997.

En søgning på Infomedia (en stor database på internettet med de seneste års avisartikler fra alle større dagblade i Danmark) gav mange fund. I langt de fleste tilfælde anvendtes ordet om 'værdipapirbeholdning'. Men inden for stofområdet "kultur", hvor der var 10 fund, blev ordet kun brugt med en betydning der svarer til den særlige engelske: 'prøver eller uddrag af en kunstners værk'. Ordet bruges især om fotografers og arkitekters værker, men modeller og skuespillere kan åbenbart også have en *portfolio*:

Flere danske fotografer har tidligere deltaget, men ikke i år. Udvælgelsen sker først og fremmest på indstilling fra 13 uafhængige indstillingskomiteer. Derefter på en bedømmelse af en portfolio med eksempler på det arbejde den enkelte fotograf tidligere har præsteret (Politiken, 27. dec.1998, Kulturliv, s. 7).

Det er store opgaver, og her er kun nævnt et par af de mange i tegnestuens portfolio, og de er alle udtryk for en rumlig opfindsomhed og et personligt mod, som man sjældent ser i arkitektverdenen i dag (Information, 10. feb. 2001, 1.sektion, s. 7).

Og mappen - en portfolio, som det hedder, når serietegnere udgiver mapper med deres kunst i begrænset særtryk - er tegnet af en mand, der har studeret mennesker hele sit 82-årige liv for at omsætte dem i "midlertidige episoder" i serieform (Politiken, 24. jan. 1999, Kulturliv, s. 6).

Siden [dvs. "hjemmesiden", OR] har også et par nuttede fotos af Hanne, og hendes modelbureau, Take 2, har lagt hele hendes portfolio ud på adressen www ... (Ekstrabladet 15. aug. 2000, På nettet, s. 7).

Portfolio i pædagogikken

Den pædagogiske anvendelse finder man derimod ikke i avisernes arkiv. Psykologisk-pædagogisk ordbog, 11. udgave, Gyldendal, 1997, men ikke tidligere udgaver, angiver under opslaget *portfolio evaluering* at udtrykket er lånt fra engelsk, og at det betyder 'fortløbende, intern evaluering hvor elevens udvikling og læring beskrives og dokumenteres vha. eksempler på elevens arbejde, fx billeder, stile, faglige prøver; opsamling sker i et omslag (deraf navnet portfolio) hvortil lærer, elev og forældre har adgang og kan kommentere og tilføje'.

Søgning på Undervisningsministeriets hjemmeside og andre pædagogisk orienterede websteder giver en del fund på denne anvendelse. Det er interessant at de fleste af dem ikke forklarer ordet, men blot bruger det, og altså forudsætter at læseren i forvejen ved hvad det betyder; det tyder på at ordet og begrebet er forholdsvis veletableret i denne sammenhæng:

Ud fra ønsket om muligheden for prøveformer, der kan modsvare den differentierede undervisning, ønskes der erfaringer med nye prøveformer, der med udgangspunkt i fagene især retter sig mod ... sammenhæng med undervisningen og forberedelsen, herunder udvidet adgang til hjælpemidler, fx internet, udnyttelse af materialer fra det daglige arbejde, fx logbog, et skriftligt element som prøvegrundlag ved den mundtlige prøve, fx portfolio, samt gennemførelse af responsrunde (processkrivning) ved den skriftlige prøve i dansk. (Uddannelsesstyrelsen, Området for Grundskolen: Udvikling af folkeskolens afsluttende prøver 10. klasse, Online publikationer på Undervisningsministeriets hjemmeside, www.uvm.dk, besøgt 26.09.02; skriftet er ikke dateret, men indeholder en ansøgningsfrist 1. dec. 2000).

I nogle tilfælde ser det ud som om *portfolio* også bruges om pædagogiske metoder der anvender elevmapper til opsamling af arbejdsresultater, ikke om mappen eller samlingen:

Portfolio anvendes mere og mere i de danske skoler, og det er der mange gode grunde til. En af dem er, at den bidrager til, at hver [sic!] enkelt barn modnes i sin egen takt, selvforståelsen styrkes og lysten til at lære bevares. Man skal dog være opmærksom på, at portfolio skal benyttes helhjertet, hvis det skal være med succes og ikke kun bruges som en kortvarig pædagogisk dille (udateret bogomtale på Kroghs Forlags hjemmeside, www.kroghsforlag.dk, besøgt 26.09.02).

Det viser sig altså at ordet *portfolio* i en vis forstand har samme oprindelse som *portefølje*, og de har da også oprindeligt en fælles grundbetydning 'mappe, omslag til opbevaring af papirer'. Men anvendelserne af de to ord er alligevel noget forskellige, og den oprindelige, bogstavelige betydning finder man i dag kun sjældent.

Konklusion

Portefølje bruges helt overvejende om 'værdipapirbeholdning', men her har det fået konkurrence af *portfolio*. Et ministerområde hedder i dag normalt *ministerområde* (eller

måske *ressort*); *portefølje* anvendes i denne sammenhæng stort set kun i den faste forbindelse *uden portefølje*. *Portfolio* anvendes som nævnt også hyppigt om 'værdipapirbeholdning', og her er det altså synonym til *portefølje*. Men det bruges også, omend mindre hyppigt, om 'samling af arbejder', både i kunstneriske og pædagogiske sammenhænge (og måske også i andre), og her finder man ikke *portefølje*. Så selv om de to ord har overlappende betydninger, er de ikke synonymer i alle sammenhænge, nemlig ikke når *portfolio* er synonym til *mappe*.

Med andre ord har *portfolio* ikke et betydningspotentiale der ikke kan realiseres ved hjælp af de etablerede ord *portefeuille* og *mappe*, og derfor kan man næppe hævde at det er nødvendigt. Men på den anden side heller ikke at det ikke kan bruges. Undtagelsen er den pædagogiske metode som af hensyn til forståeligheden bør kaldes *mappemetoden* eller *portfoliometoden*. Det har yderligere den fordel at det ikke lyder som om den der bruger udtrykket, gør reklame for en helt ny, enestående og epokegørende metode: "Dansk stil: nu med portfolio".

Ole Ravnholt (f. 1948) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Kavalergang

Af *Arne Hamburger*

+ *Kavalergang*, en. (*slang*) om furen mellem kvindens bryster. *OrdbS*.
(kendt før 1915, if. meddelelse 1954).

Sådan står der - ikke i selve Ordbog over det Danske Sprog (28 bind, 1918-56), men i supplementet til ordbogen, supplementsbind 4, 2001. "OrdbS" betyder ordbogssamlingen, dvs. ordbogsredaktionens arkiv.

Ordets alder

At ordet er kendt før 1915, er jo en vag tidsbestemmelse, men det er svært at komme ordets fødsel nærmere, for det har begyndt sit liv i talesproget. Man skulle tro at det var forekommet i skønlitteratur eller i dag- og ugeblade i første halvdel af 1900-årene, men det ved man desværre ikke i øjeblikket. Den ældste trykte forekomst vi indtil videre kender, er Kaj Bom: *Slangordbogen*, 1957, s. 43:

En nedarvet, også i ældre tid populær betegnelse for F u r e n mellem brysterne er kavalergangen.

Syv år efter er det med i B. Kjærulff Nielsen: *Engelsk-dansk ordbog*, 1964, under *cleavage*. Under samme engelske ord står det i Jens Axelsen: *Engelsk-dansk Ordbog*, 1979. I 1982 er det med i Politikens *Slangordbog*, og siden 1986 har det stået i *Retskrivningsordbogen*.

Herefter finder man det i 1990'erne i Nudansk Ordbog og i en række ordbøger fra dansk til et andet sprog.

Fra danske dialekter uden for København er *kavalergang* ikke noteret, så ordet er nok oprindeligt særligt for København og måske Nordsjælland. Netop fra den sidste egn kender man en variant til ordet: *ka du la vær-gang* (med officiel retskrivning: kan du lade være-gang). "la vær" rimer jo ikke i fællesdansk på *kavaler*. Men i københavnsk kendes en udtale med e i stedet for æ netop i denne ordforbindelse.

Ordets oprindelse

I Sproghjørnet i Politiken 2.5.1999, 2. sektion, side 2, står der: "Der *må* være association og tilknytning til *svalegang*, et område der tiltrækker svalen - ligesom kavalergangen tiltrækker kavaleren". Men det første sammensætningsled i *svalegang* er ikke betegnelsen for fuglen, men et ældre ord med betydningen 'overdækket gang uden på et hus' (Politikens Etymologisk Ordbog, 2000).

Følgende forklaring er nok mere nærliggende: En sergent spurgte i 1991 Dansk Sprognævn om hvorfra ordet *kavalergang* stammer; sergenten skrev at en kavaler jo er en beleven herre, men undrede sig over hvad han har at gøre med mellemrummet på en kvindes barm. Nævnets institut svarede:

Ordets førsteled, *kavaler*, betegner ifølge Ordbog over det Danske Sprog (bind 10, 1928) bl. a. en '(især: yngre) mandlig person' eller en person 'der er dannet, høflig, beleven i sin opførsel, især over for damer'. Disse oplysninger antyder kun svagt hvad en kavaler ('yngre mand') kunne tænkes at have med (furen mellem) en kvindes bryster at gøre. En tydeligere forbindelse mellem kavaleren og det seksuelle finder man hos Kaj Bom: Mere om slang, 1950, s. 150, der nævner ordene *kavalerbestik* og *kavalersæt*, der begge skal være blevet brugt inden for søværnet i betydningen 'æske med beskyttelsesmidler mod kønssygdomme'.

I øvrigt kendes i tyske dialekter en betegnelse for kavalergangen hvor benævnelsen på en anden ung/yngre mandsperson er første sammensætningsled. Man finder den ikke i ordbøger over standardtysk og vistnok ikke i ordbøger over tyske dialekter ud over den store Wörterbuch der Schweizerdeutschen Sprache (mange bind, endnu ikke afsluttet). Den har i bind 2, fra 1885 (!):

S t u d e n t e ⁿ - G ä s s l i : Die Vertiefung
zwischen den weiblichen Brüsten

På standardtysk ville ordet være *Studentengässlein*, altså en lille studentergade (eller lille stræde). Fra Basel kendes *Studente(n)weg*. Og i fransksproget Svejts forekommer oversættelseslånet *ruelle des étudiants*.

Et tysk ord *Studentengasse* forekommer faktisk i standardtysk talesprog, men vistnok ikke på tryk. Muligvis er det særlig udbredt i Syd(vest)tyskland; det er således hørt i Heidelberg blandt studerende omkring 1960.

Det er blevet antydnet at ordet *kavalergang* kunne komme af navnet på en allé i Kongens Have i København: *Kavalergangen*. Navnet kendes i al fald fra sidst i 1700-årene, men Kongens Have er helt flad, så alleen ligner overhovedet ikke et mellemrum mellem to forhøjninger.

Det er også blevet nævnt at *kavaler* i ældre befæstningskunst kunne betegne et højt værk. Spørgsmålet om hvad det skulle have at gøre med mellemrummet mellem bryster, må stå åbent.

Arne Hamburger (f. 1921) er fhv. seniorforsker i Dansk Sprognævn, cand.jur.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Nyt om nyt komma!

De af vores læsere der har adgang til internettet og vores hjemmeside, vil have bemærket at vi har lanceret et **kommalogo** som kan downloades, og at vi har lavet en vejledning der skal lette overgangen fra traditionelt komma til nyt komma. Kommalogoet foreligger også som klistermærke og kan fås gratis ved henvendelse til Sprognævnet på telefon 35 32 89 83. Hensigten med det er at man kan forsyne sin tekst med det, så læserne af den kan være orienteret om at de "manglende" kommaer foran ledsætningerne ikke er fejl, men skyldes brug af nyt komma.

Vejledningen bringes i papirudgave på de følgende sider af dette nummer af Nyt fra Sprognævnet.

Dansk Sprognævn

Vejledning til institutioner, virksomheder m.v. om overgang til nyt komma

Her er en kort vejledning i hvordan man uden større besvær kan komme i gang med de nye kommaregler. Man skal blot følge de tommelfingerregler der er anført og forklaret nedenfor. Udgangspunktet er traditionelt grammatisk komma (kryds og bolle-komma).

Fordele ved nyt komma

Ved at gå over til nyt komma opnår man nogle ret indlysende fordele:

- Man slipper for de kommaer der er så uvæsentlige at de kan beskrives som

'fluevægtskommaer'.

- Man undgår at sønderdele sætninger i en masse småbidder (sammenlign fx den traditionelle kommatering i *Det, der undrer mig, er, at folk, der bor i provinsen, ikke er blevet hørt* med den nye i *Det der undrer mig, er at folk der bor i provinsen, ikke er blevet hørt*).
- Man fritages for at bryde sit hoved med at finde ud af hvornår der skal være komma foran *at*, og hvornår der ikke skal (fx i *På grund af brandfare er det ikke tilladt at anvende levende lys på sygehuset*), og om kommaet skal stå før eller efter *fordi* og *efter* (i eksempler som *Jeg skriver fordi min kone har forladt mig* og *Vi gør rent efter at gæsterne er gået*).
- Man opnår den tillægsgevinst at kunne sætte komma efter stort set de samme regler som i engelsk (vor tids internationale hjælpesprog), i andre nordiske sprog og i romanske sprog.

Tommelfingerregler

Her følger tre tommelfingerregler der alle drejer sig om at *undlade* at sætte komma. Resultatet heraf er at der efter de nye regler kun sættes ca. halvt så mange kommaer som efter de traditionelle.

1. Lad være med at sætte komma foran *at*, *der* og *som*. (Kommapladsen skal stå tom / foran *at* og *der* og *som*.)

De skal dokumentere () at De har boet i lejligheden i mindst et år.

Det understreges i aftalen () at løntilskuddet til servicejob ikke indgår i det aftalte budget.

Biler () der har været registreret i et andet EU-land, kan indføres afgiftsfrit.

For en række aftaleelementers vedkommende er der tale om forslag () der indgår i regeringens lovprogram.

De får udleveret en attest () som De skal bruge ved køretøjets indregistrering.

Vi har den 12. oktober 2000 til kommunerne udsendt informationsskrivelser () som præciserer dette forhold.

Sæt heller ikke komma foran *at*-forbindelser som *ved at* og *efter at*:

Varerne blev ikke forsøgt afsat af importøren () efter at han konstaterede at varerne ikke svarede til bestillingen.

Helt tydeligt viser protesten sig () ved at antallet af hjemmefødsler er steget betragteligt.

Lad også være med at sætte komma foran udeladt *at* og *som*:

Man venter () ansøgningen bliver imødekommet.

Indklagede skal derfor erstatte klageren merudgiften ved installationen af den rulleport () det har været nødvendigt at indsætte.

2. Lad være med at sætte komma foran *hv*-ord.

Prioriteringen gælder de områder () hvor udgiftspresset er størst.

For de elementer i finanslovsaftalerne () hvor der er fremsat lovforslag, er forslaget nummer anført i parentes. Dette område vil påføre kommunerne nye udgifter () hvis omfang det er væsentligt at vurdere. Det fremgår ikke klart af aftalen () hvilke særlige tilfælde der er tale om. Det er endnu uklart () hvad der er formålet med organisationsændringen.

3. Lad være med at sætte komma foran *da, end, fordi, før, inden, indtil, mens* (i betydningen 'samtidig med'), *når, om, selvom, siden, skønt, som om og til*.

Vi havde vores holdning klar () da regeringen kom med sit oplæg til forhandlingerne. De har mere specialiserede behov () end kommunerne kan tilgodese. Det er en dyr energipolitik () fordi staten har sørget for tilskud til de gamle møller. Foreninger var momsfristaget i større omfang () før den nye momslov trådte i kraft. Handlingsplanen skal udarbejdes () inden der indtræder ret til at modtage støttebeløbet. Driftsjournalen skal opbevares () indtil arrangementet er afsluttet. Beløbet kan ikke udbetales () mens klagen behandles. (Derimod: De seneste love står først på listen, mens de ældste står til sidst.) Servicejob og ordinære job bør sidestilles () når det gælder AF's ansvar for at udarbejde individuelle handlingsplaner. Det er frivilligt for kommunerne () om de vil give fripladstilskud i skolefritidsordninger. Et medlem af en a-kasse der overgår til et fleksjob uden for sin a-kasses faglige område, kan dog overflyttes () selvom et fleksjob ikke kan danne grundlag for optagelse i en a-kasse. Først nægtede vagthavende at kende noget som helst til episoden () skønt han i over en time havde dirigeret rundt med seks betjente i tre vogne. Éngangsindskuddet i 2001 betragtes ligeledes () som om der var foretaget indbetalinger i henhold til det oprindeligt aftalte. Mange offentlige institutioner vil vælge at udskyde deres it-investeringer () til andre har overvundet den tekniske usikkerhed.

For dem der interesserer sig for grammatik, kan disse tommelfingerregler sammenfattes til én overordnet regel, den eneste der adskiller det nye komma fra det traditionelle: *Lad være med at sætte komma foran en ledsætning (bisætning)*. Der skal stadig sættes komma efter en ledsætning, men 'startkommaet' er altså fjernet:

Jeg ved () at han er klog, og respekterer hans afgørelse.

Undtagelser

De ovennævnte tommelfingerregler er ikke helt undtagelsesløse og kan derfor ikke følges helt mekanisk. Det er dog ikke svært at lære hvornår man skal lade være med at bruge dem: I de tilfælde hvor der er tale om et *parentetisk indskud* eller en *forklarende og præciserende tilføjelse*, og hvor der lige så godt kunne have stået en parentes eller tankestreg, sættes der startkomma:

De mener at folkeskoleforliget, som de selv i sin tid indgik, blokerer for en sådan aftale.
Denne indvending, at skatten er for høj, har vi hørt før.
Ombudsmanden, der/som lægger vægt på sproglig præcision, bruger også nyt komma.
Dette spørgsmål, hvad der skete mellem 9 og 11, er endnu ubesvaret.
Beløbet kan ikke udbetales, idet klagen endnu ikke er færdigbehandlet.

Kommaer i øvrigt

Hvad resten af kommateringen angår, skal man blot gøre som man plejer. Der skal altså stadig sættes komma

1. i opremsninger

Store kommunale områder som daginstitutioner, dagpleje, folkeskolen og administrationen bliver fra 2002 omfattet af BST.

2. ved tilføjelser

Det er positivt at flere parter, herunder AF, skal deltage i informationsfasen.
Virksomheden, fx en kommune eller en kommunal institution, vil få udgifter til certificeringsproceduren.

3. mellem helsætninger (hovedsætninger)

Den nuværende ordning gælder indtil 1. oktober 2002, og alle støtteberettigede vil frem til denne dato have mulighed for at modtage støtten.

4. efter ledsætninger (bisætninger)

Efter at ordningen er indført, vil kun de mest trængende kunne modtage ekstraordinære ydelser.
Hvis ansøgningen imødekommes, vil der være skabt en farlig præcedens.
De ansøgninger der imødekommes, vil kunne skabe en farlig præcedens.

5. foran *men*

Efterspørgslen bør kunne tilpasses udbuddet, men med faste kriterier for hvorledes styringen bør foregå.

Læs videre

Som supplement til denne basale vejledning kan man benytte brochuren *Nyt komma - et tegn bedre* og et [temanummer af Nyt fra Sprognævnet om nyt komma \(2001/2\)](#). Disse skrifter kan rekvireres fra Sprognævnet eller ses på nævnets hjemmeside (www.dsn.dk), hvor der også er opgaver og øvelser. Det fremgår af disse skrifter at de nye kommaregler er faste og grammatiske, og at de i mindre grad end de traditionelle medfører en risiko for uklarhed og flertydighed i udtrykket.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Spørgsmål og svar

Bøttekort

Spørgsmål: I forbindelse med en bestilling af små kort uden tekst har jeg brugt ordet *bøttekort*. Mine kollegaer kender ikke ordet og påstår at jeg selv har fundet på det, men det har jeg ikke, og i boghandlerne ved de godt hvad *bøttekort* er. Kan Dansk Sprognævn bekræfte at ordet findes?

Svar: Ja, det kan vi, men særlig udbredt er det nu ikke. Det er ikke med i nogen af de ordbøger og opslagsværker som vi har til rådighed, og i vores ordsamlinger har vi heller ingen eksempler.

Ordbog over det Danske Sprog, bd. 3, 1921, kender *bøttepapir* ('håndgjort papir') og *bøttepap* ('håndgjort pap'), men ikke *bøttekort*. I et supplementsbind til ordbogen (bd. 2, 1994) nævnes desuden *bøtterand* ('rand (som) på bøttepapir') og *bøttesvend: Ved Bøtten arbeide to Svende, Bøttesvenden (der Büttesell) og Kautscheren (der Kautscher) (Magazin for Kunstnere og Haandværkere, 1831. En Kautscher er det samme som en gausker: 'en arbejder hvis hverv det er at gauske', dvs. tage de våde ark papir af formen og lægge dem mellem filt).*

I de nævnte sammensætninger betyder *bøtte* 'kar, hvorfra håndformning af papir foregår, ell. beholder i papirmaskinen, hvorfra papirmassen løber ud' (ODS, bd. 3, 1921). Ordet er indlånt fra nedertysk *butte*, der kan føres tilbage til det latinske *butta*, 'tønde' (jf. Politikens Etymologisk Ordbog, 2000).

En søgning blandt danske hjemmesider på internettet, i Polinfos artikeldatabaser (www.polinfo.dk) og i Korpus 2000 (www.dsl.dk) gav en halv snes forekomster af ordet *bøttekort* - de fleste fra boghandler og beslægtede foretagender, fx

Helårskort, fødselsdagskort, og bøttekort i fineste kvalitet er også i vort sortiment - i alt mere end 1300 varenumre alene indenfor postkort. Kortene leveres med tiltryk efter kundens eget ønske (www.ballermann.dk/profil.html, besøgt oktober 2002).

Desuden har digteren Søren Ulrik Thomsen brugt ordet i et essay i Politiken:

Selvom det er godt af vejen i forhold til min bopæl, finder jeg næsten dagligt en undskyldning for at cykle ud i Nordre Frihavnsgade, hen på Gl. Kongevej eller ned i St. Kongensgade, hvor jeg så under påskud af at købe Darjeeling Supreme, bøttekort og charcuterivarer går rundt og sniffer dén herligt intense stemning, der kun opstår i tætte storbyområder, hvor der - alt sammen på én gang og midt imellem hinanden - stadig både er beboelse, butikker, kontorer og kørende trafik (Politiken, 4. august 2002, www.polinfor.dk).

Et *bøttekort* er 'et lille (evt. håndlavet) kort med plads til korte meddelelser, fx gratulationer, og billeder eller tegninger'. Nu om dage laves de nok mest på computer. Og sådan kan et færdigt bøttekort så se ud

(www.pspvenner.dk/tutorials/bottekort/bottekort.htm):

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Kige, kigge, kikke - og kikkert

Spørgsmål: Hvorfor skal det være så besværligt for børn at lære at stave? Jeg har gennem min 11-årige skoletid lært at stave *at kikke* på tre måder, nemlig *kige*, *kigge*, *kikke*. Fra den dag jeg selv kunne bestemme, har jeg naturligvis altid skrevet *kikke* - det hedder nemlig *en kikkert*. Det gør jo ikke noget at tingene hænger logisk sammen. En forklaring udbedes venligst, hvis en sådan findes.

Svar: Det er rigtigt at det er svært for danske børn at lære at stave. Det skyldes ikke at der er nogen der har besluttet at det skal være specielt besværligt at skrive dansk. Men den danske retskrivning er grundlæggende meget konservativ, og ændringer i retskrivningen sker med betydelige forsinkelser - når de overhovedet sker - i forhold til de ændringer der er sket i udtalen.

Mange danske ord staves derfor på en anden måde end de udtales, fx skriver vi jo stadig *de*, *frist*, *hvem* og *sagde* som vi "altid" har gjort, selvom vi siger *di*, *fræst*, *væm* og *sae*. Den ofte lange og undertiden kringlede vej fra et ords udtale til dets stavemåde gør at

man som dansker ikke uden videre kan regne ud hvordan et ord skal staves, bare fordi man ved hvordan det udtales. Det er et handicap vi som danskere har fælles med fx englændere og franskmænd, hvorimod det for fx italienere og finner er noget enklere at stave et ord når de kender dets udtale.

Når det lige drejer sig om verbet *kigge/kikke*, er problemet dog snarere det omvendte. Her kan man gå direkte fra ordets udtale til dets stavemåde. Ganske vist kunne man være i tvivl om man skal skrive med *gg* som i fx *ligge* eller med *kk* som i fx *beskikke*. Men i dette særlige tilfælde er der frit valg. Man kan altså skrive *kigge* eller *kikke*, alt efter hvad man synes bedst om. Mange vil nok ligesom De foretrække formen med *k*: *kikke*. Ikke alene passer den bedst med substantivet *kikkert*, der jo kun kan skrives på denne måde. Men den passer også lidt bedre i gruppen af verber der ender på *-kke*, end i gruppen af ord der ender på *-gge*. I begge grupper er det det normale at det korte *i* udtales som *e* (fx *hikke*, *nikke*, *stikke*, *ligge*, *tigge*). Men i gruppen med *kk* er der dog - i modsætning til *gg*-gruppen - nogle ord der ligesom *kigge/kikke* udtales med rent *i*, fx *beskikke* og *kvikke* (*op*).

Man kan så spørge hvorfor verbet ikke bare staves på den "naturlige" måde: *kikke*. Grunden er at ordet oprindeligt har været skrevet med *g*, og at dette *g* - i god overensstemmelse med den nævnte konservative hovedtendens i dansk retskrivning - er blevet holdt i live indtil i dag. Her kommer nemlig formen *kige* ind i billedet. Denne form, med ét *g* og udtalt så den rimer på *lige*, er den ældste i dansk. Vi træffer den hos bl.a. Holberg og Blicher (også med præteritumsformen *keg* 'kikkede', der rimer på *veg*). Men allerede i bind 10 af Ordbog over det Danske Sprog (ODS) fra 1928 oplyses det at formen *kige* nu kun bruges i dialekter eller for at give teksten et gammeldags præg. Ordbogen oplyser samtidig at den normale udtale nu er den med kort *i* og hårdt *g*, og at de tilsvarende almindelige skriftformer er *kikke* og (oftest) *kigge*.

De officielle retskrivningsordbøger har haft valgfri former siden den første officielle ordbog i 1872. Til at begynde med var der valgfrihed mellem *kige* og *kikke*. Den blev i 1929 - formentlig som følge af oplysningerne i det netop udsendte bind 10 af ODS - ændret således at *kige* blev udskilt som et selvstændigt ord der fik karakteristikkene "forældet eller dialektalt", mens *kigge* blev indført som valgfri sideform til *kikke*. Situationen var uændret i 1955-Retskrivningsordbogen fra Dansk Sprognævn. Og i 1986 sløjfede Sprognævnet så det nu helt forældede *kige*, men bevarede i øvrigt valgfriheden mellem *kigge* og *kikke*.

Også i den seneste udgave af Retskrivningsordbogen fra 2001, der i øvrigt har fået foretaget visse indskrænkninger i dobbeltformerne, er der valgfrihed mellem skrivemåder med *kk* og *gg*. I den faktiske sprogbrug (som den foreligger i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs *Korpus 2000*) er de to skrivemåder næsten jævnbrydige, idet dog *gg*-skrivemåderne har et lille forspring. Der er således næppe for tiden grundlag for at afskaffe den ene af dobbeltformerne.

Men så substantivet *kikkert*. Hvorfor er der ikke også her frit valg mellem *kikkert* og *kiggert*? Af den enkle grund at dette ord aldrig i dansk har haft noget *g*, men fra starten kun har været skrevet med *k*. Til at begynde med havde det formen (*en*) *kikker*, men fik tidligt tilføjet et *t* ligesom i fx (*en*) *huggert* og (*en*) *drivert*. Men bortset fra det har ordet

i hvert fald siden 1700 været skrevet med dobbelt *k* og været udtalt med kort *i*. Der har derfor i overensstemmelse med det grundlæggende konservative retskrivningsprincip i dansk ikke været nogen grund til at pille ved skrivemåden (bortset fra da den i 1948 blev ændret fra *Kikkert* til *kikkert* på samme måde som alle andre substantiver (fællesnavne) blev ændret).

Det er nok muligt at man ikke ligefrem vil tale om at tingene hænger logisk sammen her. En vis sammenhæng er der dog, og under alle omstændigheder er det forhåbentlig fremgået at de nugældende stavemåder ikke er grebet helt ud af luften.

HGJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Islamisk eller muslimsk?

Spørgsmål: Hvad er forskellen (om nogen) på *islamisk* og *muslimsk*, og bør man foretrække det ene ord frem for det andet i officielle danske tekster?

Svar: Ifølge Politikens Nudansk Ordbog med Etymologi (2. udgave, 2001) og Politikens Store Fremmedordbog (2. udgave, 2000) er *islamisk* og *muslimsk* ensbetydende; ved begge ord giver ordbøgerne betydningsforklaringen 'som har at gøre med islam'. I Dansk Fremmedordbog (2. udg., 2. oplag, 2002) skelnes der derimod mellem *islamisk* med betydningen 'vedr. islam' og *muslimsk* med betydningen 'vedr. muslimer'.

Ser man på sprogbrugen i nyere danske tekster, viser det sig da også at *islamisk* især optræder i forbindelse med substantiver som betegner religiøse eller kulturelle fænomener, fx *islamisk kunst*, *islamisk ret*, mens *muslimsk* især optræder i forbindelse med substantiver som betegner personer, fx *muslimske indvandrere*, *muslimske statsoverhoveder*. Denne skelnen mellem *islamisk* og *muslimsk* er tydeligst i tekster som er skrevet af fagfolk, fx artiklerne om islam i Den Store Danske Encyklopædi (bind 9, 1997) og Gads Religionsleksikon (1999).

I almensproget er fordelingen af *islamisk* og *muslimsk* knap så konsekvent, men tendensen er dog tydelig nok: Foran substantiver som betegner personer eller grupper af personer, er *muslimsk* stærkt dominerende: *den muslimske befolkning*, *muslimske familier*, *muslimske mænd* osv. Foran personbetegnelser med relation til religion, fx *fundamentalist* og *præst*, er der dog betydelig vaklen mellem *islamisk* og *muslimsk*. Det samme er tilfældet ved visse andre substantiver som kan have relation til religion, fx *ekstremist*, *oprører*.

Også foran andre substantiver end personbetegnelser finder man både *islamisk* og *muslimsk*. Således ser fx forbindelserne *den islamiske verden* og *den muslimske verden* ud til at være nogenlunde ligeligt fordelt i avistekster. I dette og mange andre tilfælde skyldes variationen formentlig at substantivet er neutralt hvad den nævnte skelnen mellem religion/kultur og personer angår: Forbindelserne *den islamiske verden* og *den muslimske verden* betegner den samme del af verden, men synsvinklerne er lidt forskellige, nemlig henholdsvis 'den del af verden hvor islam er den dominerende religion' og 'den del af

verden hvor størsteparten af befolkningen er muslimer'.

Vi råder til at man følger de retningslinjer for fordelingen af *islamisk* og *muslimsk* som kan udledes af det ovenstående.

JS

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Dansk som fremmedsprog

Til eller *for*

Spørgsmål: Jeg er indvandrerlærer. I den lærebog jeg bruger, er der i samme lektion følgende eksempler på brugen af *til* og *for*:

1. Den første dreng ville have en lakridsrod til 10 øre.
2. Man kan få 10 glas for 10 kr.
3. Der er 2 pakker kaffe for 40 kr.
4. Ekspedienten viser dig et køleskab på 410 liter til 4.500 kr.
5. Du kan få 5 par uldsokker for 100 kr., og du kan få et par flotte sko til 300 kr.

Er der nogen faste regler for fordelingen af *til* og *for*?

Svar: Betydningsmæssigt er der den forskel at *til* betegner en egenskab ved varen, mens *for* betegner en omstændighed ved handelen. Grammatisk er der den forskel at præpositionsforbindelsen med præpositionen *for* er et selvstændigt adverbial, mens præpositionsforbindelsen med *til* er attributivt adled til substantivet. Forskellen viser sig i de operationer der kan foretages med de to ledtyper. På førstepladsen i sætningen foran det finitte verbum kan der stå ét og kun ét led. Her kan det selvstændige adverbial rykkes hen:

Du kan få et par sko for 300 kr.
For 300 kr. kan du få et par sko

Det kan også placeres på sætningsadverbialets plads:

Du kan for 300 kr. få et par sko

Det attributive adled kan kun flyttes sammen med sit kerneled:

Du kan ikke få et par sko til 300 kr. hos os
Et par sko til 300 kr. kan du ikke få hos os

Derimod er **Et par sko for 300 kr. kan du ikke få hos os* og **Du kan ikke til 300 kr. få et par sko hos os* ikke mulige. **Til 300 kr. kan du ikke få et par sko hos os* kan nok forekomme i stærkt pointeret stil. Det stærkeste operationelle bevis er derfor muligheden for placering på sætningsadverbialets plads.

VS

[Til indholdsfortegnelsen](#)
